

ЧУЈЕШ ЛИ, ЦРЊАНСКИ?

Весна Капор, *По сећању се хода као по месечини*, „Агора”, Зрењанин – Нови Сад 2014

Збирка од једанаест прича Весне Капор враћа нас у ратне деведесете године прошлог века. Тематизујући рат, као једну од највећих преокупација књижевности, ауторка је посегнула за традицијом да би остварила сопствену приповедачку намеру, инкорпорирајући у своју поетику махом књижевно искуство Црњанског.

Прича „Сенке” директно је посвећена Црњанском и могла би се разумети као аутореференцијална тачка дела. Нараторка нас уводи у савремени друштвено-историјски контекст у ком се препознају подударности са временом Црњанског („Сенке далеких царстава, сенке размрцварене историје испијају и мој век. Црњански!!!”) и подвлаче тешкоће које и данас опседају књижевност као сведочанство о једном времену. Реч је о отежалом приповедању на тему рата, које, да би остало у дискурсу књижевности, мора да се колони сваке идеологије и наглашене патетике.

Слике рата у причама, као и код Црњанског, нису основни предмет пажње, већ се појављују у виду датости које јунаке прате као *сенке*. Застори свакодневице размичу се да би уступили место сећањима која не допуштају да прошлост остане заточена у пролазности. На тај начин поетика сећања постаје доминантна у свакој од једанаест прича.

Сам наслов збирке, цитат из друге књиге *Сеоба*, у којој је исприповедана прича о рату кроз судбину једног јунака, Павла Исаковича, а не национа, говори да јунаци-хероји више нису могући у контексту новог времена. Исаковича одређује бол због немогућности повратка у завичај и осећање бесмисла у рату за туђе интересе. Сви јунаци ауторке Капор дати су, такође, као појединци и поистовећују се управо у том истом осећању и са Исаковичем и међусобно.

Потреба за приповедањем у искуству традиције, у елиотовском смислу, видна је и на плану форме дела, која наликује кишовској, у виду фрагментарности као једине могућности да се приповеда о свету који више не постоји, осим као расут у сећањима појединаца. Распарчаност света, као и Југославије, некадашње домовине јунака, слаже се у целину посредством исте нараторке у причама, која мења углове посматрања света и присећања, налик објективу камере, а оно исприповедано краси фина доза патетике која не нарушава ефекат истинитости. Померањем просторних координата у причама и стапањем кадрова прошлости са сликама фиктивне стварности јунака, ствара се илузија свеукупности света о ком сведоче носиоци сећања. Индиректним временским

одређењем прича, са повременим прецизнијим детаљима, исприповеда-
ном се настоји обезбедити ванвременска актуелност.

Проза ове збирке остварена је махом у трећем лицу, које нараторки
допушта објективно тумачење чворишта смисла у свакој причи. Не пре-
више расплнута, наратија прати најчешће доживљаје јунака, као носи-
оце душевних стања која их поистовећују у тачки бола. Када припове-
дање склизне са равни описа душевних расположења, у којој уме да за-
искри плам сентимента, оно поприма врсту реторичке жаоке усмерене
против хиперурбаног света и његовог система вредности. Тамо где па-
тетика запрети да превагне над неопходном емоционалном дистанцом,
бљесне иронија којом се наново подвлачи ратни бесмисао од чијег исти-
цања ни Црњански никада није одустајао.

Експлицитна цитатност у овом делу, стилска подударност и мо-
тивска идентичност са Црњанским јесу онај префињен стилски украс
збирке који је иновативно издваја у оквирима актуелне прозе, али и про-
мишљања света посредством већ постојећег искуства, од кога се удаља-
ва детаљима својственим новом веку.

Ова збирка прича из једног угла може се разумети као омаж Црњан-
ском и наглашавање његове актуелности у свету у ком постојимо. Из
другог, она је нужна последица промишљања историје која нас одређује
и ван чијих граница не можемо постојати. Међутим, тешкоће извиру
из чињенице да за ту историју свет не жели да зна. Многи никада нису
чули, или се бар тако чини, за Србију, за „осиромашени уранијум, за ја-
гње са две главе, за дете које нико није могао описати речима, рођено у
Босни, после бомбардовања”. У времену у ком, иронично речено, „свет
лебди као разгледница, из најсмелијих снова”, у ком посредством тех-
нике и медија можемо имати „свет на длану”, док на зидовима унутар
„плазминог рама кључа живот”, а „купола корпорацијске зграде чини
се као дом”, нема места за „мршава лица, ледене очи, роптање, безру-
ке, безноге, растављене с памећу од страха, од труљења тела, од ножа,
од метка. ... То су гадне красте на лицу наше историје! ... Каква дрскост!
Писати о умирању!”

У том и таквом свету одвећ је много оних који су остали без зави-
чаја, као и Исакович, те постоје само као имена на болничком картону
– Данко и Баки, као Денис који из Беча трага за изгубљеним сликама за-
вичаја крај Дрине, или као Писац који управо у исељеничким судбинама
трага за причом и одговором на питање где је завичај. Потреба за при-
чом израста из чињенице да је свет препун људи који се могу назвати
људским отпадом, како објашњава Зигмунт Бауман у делу *Флуидна љу-
бав* када говори о избеглицама и имигрантима, који се не могу вратити
одакле су дошли, а немају ни пута напред. Описује их као жртве чиње-
нице да држава са више од једне нације постаје остатак прошлог време-
на или налик мутанту суоченом са избором модернизације и нестајања.

Иако ти јунаци могу физички стићи до завичаја, за разлику од Исаковича, или других Црњанских јунака (нпр. Рјепнина), они га не налазе, јер његов смисао у новом веку различит је од изворног: „Завичај је новчаник препун картица” у свету мегалополиса или трговински центри „у којима се лебди у божанским светлостним натписима нових држава, нових домовина: Levis, Mark and Spenser, Samsung, Beneton”.

Најснажније оцртана линија контраста између Црњанске мисли исказане у делу *Код Хиперборејаца*, да среће нема ван оног места где смо се родили и провели детињство, и њеног смисла у новом времену долази до изражаја у првој причи у којој младићи, који су у рату бранили завичај, остају вечни инвалиди, што је симбол бесмислености такве жртве данас. Слом хиперборејске утопије исказан је и у парадоксалном односу имена и карактеризације јунака: зове се Данко, а слеп је. Симболична је и слика у којој он сам себе разноси ручном бомбом, што сугерише да је свака хиперборејска замисао вечне светлости и сунца, вечне среће и мира, неодржива у времену након Црњанског.

Причама у збирци *По сећању се хода као по месечини* Весна Капор подсећа на одговорност књижевности да се не удаљава од истина о свету, ма колико оне биле непожељне, да прича и приповедање још увек имају моћ да осмисле оно што се чини одавно бесмисленим, да задрже живот тамо где је могућ – у књизи. Да у оквирима искуства традиције, поучена примерима прошлости, твори нове светове у којима ће бити места за оне који више нигде не припадају и чија сећања никоме не требају.

Жан Бодријар у *Фаталним стиратеџијама* упозорава на то да ће историја након одређеног временског тренутка престати да буде стварна и да ћемо морати откривати тачку истинитости у свему што се буде догађало, како би се отргли стању деструкције. Опасност лежи у томе што је сваки догађај подложен свим могућим интерпретацијама, али ни једна од њих не одгонета његов смисао, те се свака може злоупотребити или може догађај „искривити”. Ауторка Капор, чини се, збирком прича *По сећању се хода као по месечини*, одговара на Бодријарово упозорење приповедањем о значајним смисленим чвориштима историје ових простора, чији су сведоци они који поседују сећање на њих, као нешто неопућиво и неизменљиво у интерпретативним стихијама историје.

Андреа Беаџа БиЦОК